

Usporedba pojedinih ekonomskih i organizacijskih obilježja poljoprivrednih gospodarstava u Hrvatskoj i Srbiji

Ružica LONČARIĆ, Sanja JELIĆ, Marcela ŠPERANDA

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku, Fakultet agrobiotehničkih znanosti, Vladimira Preloga 1, 31000 Osijek, Hrvatska
(e-mail: sajelic@pfos.hr)

Sažetak

Poljoprivredu Hrvatske i Srbije veže zajednička prošlost te slično makroekonomsko okruženje. Cilj rada bio je temeljem analiziranih podataka anketnog upitnika utvrditi situaciju u pograničnom području Hrvatske i Srbije sa stajališta pojedinih ekonomskih i organizacijskih obilježja obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava. Prikazani rezultati sugeriraju da je samostalan razvoj i nasljeđe polučilo razlike u ekonomskim i organizacijskim karakteristikama gospodarstava. Proizvođači pograničnog područja trebali bi više surađivati kako bi koristili međusobna iskustva dobre poljoprivredne prakse.

Ključne riječi: ekonomska obilježja, obiteljska poljoprivredna gospodarstva, pogranično područje, Hrvatska, Srbija

Uvod

Hrvatska, kao i većina zemalja zapadnog Balkana, ima vrlo visok, ali neiskorišteni potencijal za poljoprivredu, karakteriziran malim i fragmentiranim obiteljskim gospodarstvima, dugoročnim smanjenjem obujma poljoprivredne proizvodnje, relativno niskim prinosima koji još uvijek zaostaju iza prosjeka EU i prilično visokim poljoprivrednim proizvođačkim cijenama koje su uglavnom iznad prosjeka EU, što ukazuje na slabu cjenovnu konkurentnost (Volk i sur., 2012). Poljoprivreda i proizvodnja hrane od iznimnog su značenja za Hrvatsku. Konkurentnost hrvatske poljoprivrede ključna je za uspješno integriranje Hrvatske poljoprivrede u poljoprivredu EU (Gelo i Gelo, 2008). Poljoprivreda u Hrvatskoj doprinosi s oko 6 % ukupnom BDP-u, a uključujući prehrambenu industriju, s više od 9 %. Skupno doprinose s oko 11 % u ukupnom izvozu i uvozu, te u ukupnoj zaposlenosti s više od 20 %. Iz perspektive EU, hrvatska poljoprivreda i prehrambena industrija je od malog značaja. Glavni ekonomski pokazatelji (ukupna vrijednost poljoprivredne proizvodnje, bruto dodana vrijednost, korištena poljoprivredna površina i broj stoke) ne prelaze 1% (Franić i sur., 2014.). U Republici Srbiji stanje u poljoprivredi je dosta slično onom u Hrvatskoj jer ga karakterizira niska produktivnost, gospodarstva prosječne veličine 3,5 ha, loša opremljenost mehanizacijom, niske upotrebe inputa, administrativna podrška poljoprivredi je nedovoljna, a informiranost korisnika loša (Bogdanov, 2007.). Relativni udio poljoprivrede Srbije u BDP-u se smanjuje (12.0% 2005., 8.4% 2015.). Poljoprivreda u Srbiji tradicionalno je karakterizirana nepovoljnom posjedovnom strukturom, što je tipično za obiteljska gospodarstva koja prednjače po broju i utječu na ukupni razvoj (Doitchinova i sur., 2017). Nedovoljno investiranje i nedostatak institucijske podrške su među najvažnijim faktorima koji ometaju razvoj poljoprivrede i ruralne ekonomije u Srbiji (Ristić i sur., 2018.).

Cilj rada bio je temeljem analiziranih podataka anketnog upitnika utvrditi situaciju u Hrvatskoj i Srbiji sa stajališta pojedinih ekonomskih i organizacijskih obilježja obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava.

Materijal i metode

Anketno istraživanje provedeno je u sklopu IPA projekta Utjecaj dobre poljoprivredne prakse na zaštitu okoliša u pograničnom području kojem je generalni cilj bio spriječiti glavne probleme onečišćenja iz poljoprivrede u prekograničnoj regiji, podizanjem svijesti ciljnih skupina, educiranjem proizvođača i prihvaćanjem dobre poljoprivredne prakse. U istraživanju je korištena metoda prikupljanja primarnih podataka metodom intervjua kao instrumentom istraživanja. Istraživanjem je obuhvaćeno 215 ispitanika s područja Istočne Hrvatske (Osječko-baranjska, Vukovarsko-srijemska, Požeško-slavonska i Brodsko posavska županija) i Srbije (Sjeverno-bački, Južno-bački, Zapadno-bački i Mačvanski okrug). S područja Hrvatske anketirano je 145 ispitanika i 70 ispitanika iz Srbije. Pored pitanja ekonomskog i organizacijskog karaktera, bila su postavljena i pitanja iz područja zaštite, gnojidbe i hranidbe domaćih životinja. U radu su analizirana pitanja o: registraciji obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva, uvednosti gospodarstva u poljoprivredni registar-Upisnik, uključenost u sustav plaćanja PDV-a, primanje poljoprivrednih poticaja, korištenje usluga savjetodavne službe, obrazovanosti u poljoprivredi vlasnika anketiranih poljoprivrednih gospodarstava, broju zaposlenih, osnovnom izvoru prihoda domaćinstva te pitanja vezana uz korištenje poljoprivredne mehanizacije. U radu je korištena metoda deskriptivne statistike te su izračunate korelacijske povezanosti pojedinih obilježja poljoprivrednih gospodarstava.

Rezultati i rasprava

Skupno gledajući, najveći broj ispitanika (81,1 %) se izjasnilo da je njihovo poljoprivredno gospodarstvo registrirano kao OPG, zatim 9,9 % kao obrt za obavljanje poljoprivredne djelatnosti, 6,1 % kao trgovačko društvo i svega 2,1 % ispitanika je navelo da je registrirano kao neka druga pravna osoba (j.d.o.o., d.d. ili d.o.o.). U Hrvatskoj je prisutno nešto manje OPG-a nego u Srbiji (76,4, naspram 91,2 %) te više obrta (12,5, naspram 4,4 %). Svih 215 ispitanika navelo je da je njihovo poljoprivredno gospodarstvo uvedeno u poljoprivredni registar (Upisnik) te da je njih 64,3 % je u sustavu PDV-a, dok svega 35,7 % ispitanika nije. U Hrvatskoj je uključenost u porezni sustav veća nego u Srbiji (76,4, odnosno 45,7 %). Također, 91,6 % ispitanika je odgovorilo da prima poljoprivrede poticaje, podjednako u Hrvatskoj (92,4 %) i Srbiji (90,0 %). Na pitanje koriste li i u kojoj mjeri usluge Savjetodavne službe 76,8 % ispitanika se izjasnilo da koristi usluge Savjetodavne službe (80,3 % u Hrvatskoj i 69,6 % u Srbiji), 19,4 % ne koristi usluge Savjetodavne službe jer im nisu potrebne (Hrvatska 16,2 %, Srbija 26,4 %) i svega 3,8 % koristi usluge, ali ih ne primjenjuje (Hrvatska 3,5 %, Srbija 4,3 %). Tablica 1. prikazuje distribuciju poljoprivrednog obrazovanja vlasnika gospodarstva. Vidljivo je da najveći broj vlasnika poljoprivrednog gospodarstva (95) ima završenu srednju poljoprivrednu školu, dok samo 35 ispitanika ima završen fakultet. Najveći broj ispitanika u Hrvatskoj i Srbiji (52) se poljoprivredom bavi radi obiteljske tradicije, 47 vlasnika poljoprivrednog gospodarstva je bez poljoprivrednog obrazovanja, a manji broj vlasnika poljoprivrednog gospodarstva ima završen specijalizirani tečaj, magisterij ili doktorat. Primjetna je razlika u obrazovanosti vlasnika poljoprivrednog gospodarstva u Hrvatskoj i Srbiji, jer Hrvatska ima nešto povoljniju strukturu obrazovanosti: 37,1 % ima završenu poljoprivrednu školu, a 15,3 % ima završen poljoprivredni fakultet, za razliku od Srbije gdje je 32,9 % završilo poljoprivrednu srednju školu, a samo 8,5 % poljoprivredni fakultet. Struktura poljoprivrednog obrazovanja u Hrvatskoj poklapa se s podacima iz rada Lončarić i sur. (2016.).

Tablica 1. Poljoprivredno obrazovanje vlasnika poljoprivrednog gospodarstva

	Broj ispitanika		
	Hrvatska	Srbija	Hrvatska i Srbija
Bez poljoprivrednog obrazovanja	28	19	47
Obiteljska tradicija	31	21	52
Tečaj (večernja škola, za odrasle)	10	1	11
Srednja škola	68	27	95
Specijalizirani tečajevi (na fakultetima, projektima...)	6	2	8
Nedovršen studij (koliko godina studija)	6	0	6
Viša škola (ing. ili prvostupnik)	4	1	5
Fakultet (dipl. ing. ili mag. ing.)	28	7	35
Magisterij znanosti (mr.sc.)	1	0	1
Doktorat (dr.sc.)	1	4	5
Ukupno	183	82	265

Ispitanicima je postavljeno pitanje koliko je osoba zaposleno na poljoprivrednom gospodarstvu te se od 215 ispitanika njih 186 izjasnilo da u najvećem broju na poljoprivrednom gospodarstvu radi od 1 do 10 osoba (94,1 %) od toga je 28,5 % (1 osoba) i 20,4 % (2 osobe), a svega je 4,6 % gospodarstva na kojima radi više od 10 osoba. Iz ovoga je evidentno da se radi o malim poljoprivrednim gospodarstvima u pograničnom području. Najveći dio ispitanika (57,3 %) na pitanje o osnovnom izvoru prihoda gospodarstva odgovorilo je da ga ostvaruje isključivo iz poljoprivredne djelatnosti (Hrvatska 52,4, Srbija 67,1 %) zatim njih 32,9 % iz poljoprivredne i nepoljoprivredne djelatnosti (Hrvatska 35, Srbija 28,6 %), a iz isključivo nepoljoprivredne djelatnosti mjesečni prihod domaćinstva ostvaruje svega 9,9 % ispitanika (Hrvatska 12,6, Srbija 4,3 %). U tablici 2. prikazana je struktura ispitanika prema glavnom izvoru prihoda poljoprivrednog gospodarstva. Vidljivo je da se najveći broj ispitanika, njih 140, bavi ratarskom proizvodnjom, 111 ispitanika se bavi stočarskom proizvodnjom zatim proizvodnjom povrća (29), a 23 ispitanika navode izvor prihoda redoviti posao te uslužne djelatnosti. Također, najveći broj ispitanika (95) bavi se ratarskom i stočarskom proizvodnjom što je i očekivano. U tablici 2. vidljiva su velika odstupanja u minimumu i maksimumu radi velike raspršenosti podataka jer su se ispitanici mogli izjasniti u kojem postotku se bave kojom vrstom poljoprivredne proizvodnje, a velika većina njih bavi se kombinacijom pojedinih proizvodnji. Vrijednosti standardne devijacije i koeficijenta varijacije također ukazuju na raspršenost podataka.

Tablica 2. Glavni izvor prihoda poljoprivrednog gospodarstva

	Ratarska proiz- vodnja	Stočarska proiz- vodnja	Proizvodnja povrća	Posao	Uslužna djelatnost
Broj ispitan- ika	140	111	29	16	7
M	49,09	56,65	48,69	49,69	10,00
SD	29,055	27,315	31,398	23,414	5,000
CV (%)	59,19	48,22	64,49	47,12	50,00
Min.	3	5	2	10	5
Max.	100	100	100	90	20

M - aritmetička sredina, SD - standardna devijacija, CV - koeficijent varijacije (%), max. - maksimum, min. - minimum

Tablica 3. prikazuje odgovore na pitanje vezano uz mehanizaciju za obavljanje poljoprivredne djelatnosti, a koja nije u vlasništvu gospodarstva. Ukupno gledajući, 44,2 % gospodarstava plaća uslugu najma mehanizacije, što je jače naglašeno u Srbiji (55,1 naspram 38,7 % u Hrvatskoj), 28,6 % posuđuje mehanizaciju od prijatelja (Hrvatska 32,1, Srbija 21,7 %), 26,7 % posjeduje svu potrebnu mehanizaciju (Srbija 23,2, Hrvatska 21,7 %), a neznan broj je uključen u strojni prsten.

Tablica 3. Odgovori ispitanika na pitanje "Na koji način rješavate problem mehanizacije koju nemate u svome vlasništvu?"

	ukupno		Hrvatska		Srbija	
	N	%	N	%	N	%
Posudba od prijatelja/susjeda/rođaka	59	28,6	44	32,1	15	21,7
Plaćam uslugu	91	44,2	53	38,7	38	55,1
Strojni prsten	1	0,5	1	0,7	0	0
Posjedujem svu potrebnu mehanizaciju	55	26,7	39	28,5	16	23,2
Ukupno	206	100,00	137	100,0	69	100,0

Spearmanovim koeficijentom korelacije utvrđena je pozitivna, statistički vrlo značajna povezanost između oblika registracije gospodarstva i načina rješavanja problema mehanizacije koja nije u vlasništvu gospodarstva, što govori u prilog tome da se subjekti s višim stupnjem organizacije od OPG-a više opredjeljuju za strojni prsten ili posjeduju svu mehanizaciju, vjerojatno zbog većeg obujma kapitala. Također, jaka statistička veza evidentna je i kod oblika poljoprivrednog gospodarstva i sudjelovanja u poreznom sustavu, što sugerira na veću uključenost formalnijih načini registriranja gospodarstva u porezni sustav. Pozitivna veza postoji i između sudjelovanja u poreznom sustavu i primanja poljoprivrednih poticaja ($p < 0,01$), što je i logično jer upućuje na ozbiljnost pristupanja poslu. Značajna pozitivna veza utvrđena je između osnovnog izvora prihoda gospodarstva i načina rješavanja problema mehanizacije koja nije u vlasništvu gospodarstva ($p < 0,05$), jer oni koji se bavi poljoprivrednom djelatnošću u većoj mjeri posjeduju svu mehanizaciju ili koriste strojni prsten nego što se oslanjaju na posudbu. Negativna korelacija utvrđena je između sudjelovanja u poreznom sustavu i osnovnog izvora prihoda što govori o manjoj uključenosti isključivo poljoprivrednih gospodarstava u porezni sustav u odnosu na druge oblike gospodarstava, te između uključenosti u porezni sustav i načina korištenja mehanizacije jer veći dio proizvođača koji nisu uključeni u porezni sustav se više oslanja na posudbu poljoprivredne mehanizacije ($p < -0,05$).

Tablica 4. Spearmanov koeficijent korelacije (rs) između promatranih varijabli

	1	2	3	4	5	6
1	1					
2	0,193**	1				
3	n.s.	0,300**	1			
4	n.s.	-0,147*	n.s.	1		
5	n.s.	n.s.	0,140*	n.s.	1	
6	0,196**	-0,157*	n.s.	0,143*	n.s.	1

1 – Oblik registracije poljoprivrednog gospodarstva (OPG, obrt, trgovačko društvo, druga pravna osoba); 2 - Jeste li u poreznom sustavu? (da, ne); 3 - Primate li poljoprivredne poticaje? (da, ne); 4 - Osnovni izvor prihoda domaćinstva (nepoljoprivredna djelatnost, nepoljoprivredna i poljoprivredna, poljoprivredna); 5 – Korištenje usluga Savjetodavne službe i u kojoj mjeri? (koriste, koriste, ali ne primjenjuju, ne koriste); 6 - Na koji način rješavate problem mehanizacije koja nije u Vašem vlasništvu? (posudba, plaćanje najma, strojni prsten, posjeduju svu mehanizaciju)

** $p < 0,01$, * $p < 0,05$

Zaključak

Poljoprivredu Republike Hrvatske i Republike Srbije veže zajednička prošlost te slično makroekonomsko okruženje. Međutim iz prikazanih podataka, možemo zaključiti da je samostalan razvoj (od 1991. godine) i nasljeđe polučilo određene razlike u ekonomskim i organizacijskim karakteristikama, kao i u odnosu prema institucijama (uključenost u porezni sustav, odnos prema savjetodavnoj službi), ali i da postoji dosta zajedničkih karakteristika (korištenje poljoprivrednih poticaja, sudjelovanje u Upisniku). Proizvođači pograničnog područja trebali bi međusobno surađivati i koristiti benefite širenja dobre poljoprivredne prakse.

Napomena

Rad je proizišao iz istraživanja provedenim u sklopu projekta Utjecaj dobre poljoprivredne prakse na zaštitu okoliša u pograničnom području (Implementation of cross-border joint actions toward environment protection in agriculture" (IMPACT-ENVI) pod voditeljstvom prof.dr.sc. Marcele Šperande.

Popis literature

- Bogdanov N. (2007). Mala ruralna domaćinstva u Srbiji i ruralna nepoljoprivredna ekonomija/ Natalija Lj. Bogdanov. – Beograd: UNDP, str: 223.
- Doitchinova J., Terziyska R., Petrovic A., Colic M. (2017). Increasing the competitive potential of agricultural holdings through collaboration and cooperation. *Trakia Journal of Sciences* 15(1):71-76.
- Franić, R., Jurišić Ž., Gelo R. (2014.). Food production and rural development – Croatian perspective within the European context. *Agroeconomia Croatica* 4(1):16-24.
- Gelo, Ružica; Gelo, T. (2008). Hrvatska poljoprivreda u kontekstu pristupanja Hrvatske u Europsku uniju. In: Grahovac Petar (Ed.), *Poljoprivreda i privredni razvoj. Proceedings of meeting Agriculture and economic development the anniversary of 80th birthday of academician Vladimir Stipetić*. University of Zagreb, Faculty of Economy, Zagreb, 12th February.
- Lončarić R., Lončarić Z, Tolušić Z. (2016). What Croatian farmers think about situation in agriculture? *European Scientific Journal* 335-347
- Ristić L., Todorović V., Jakšić M. (2018). Limitations and opportunities for funding Agriculture and rural development in the Republic of Serbia. *Economics of Agriculture* 65 (3):1123-1138.
- Volk T. Rednak M., Erjavec E. (2012). Western Balkans agriculture and European integration: Unused potential and policy failures?. *Postcommunist economies* 24(1):111-123.

Comparison of individual economic and organizational features of agricultural holdings in Croatia and Serbia

Abstract

Agriculture in Croatia and Serbia have a common history and similar macroeconomic environment. The aim of paper was to determine the situation in Croatia and Serbia based on the analyzed data of the survey questionnaire from the perspective of some economic and organizational characteristics of the agricultural holdings. The presented results suggest that independent development and inheritance led to differences in the economic and organizational characteristics of two border countries. Crossborder producers should cooperate more closely to use the mutual experience of good agricultural practices.

Key words: economic features, family farms, border areas, Croatia, Serbia